KLEINE GESCHIEDENIS VAN" HET KWARTIER"

****

Door M.J.A. Schoutens.

Brabantse (arbeiders) huisjes en de "Hei".

De begrippen "Arbeidershuisjes" en de "Hei" zijn in vroeger tijden onlosmakelijk met elkaar verbonden geweest omdat ze beiden buiten de "bewoonde" centra van de dorpen lagen.

De verklaring hiervoor is niet eens zo moeilijk en ver te zoeken. De eerste ''vaste" bewoners van onze streken waren vissers en voornamelijk landbouwers, zij het dat het toenmalige landbouwbedrijf en veebedrijf bijna op geen enkele manier te vergelijken zijn met de huidige moderne bedrijven.

De toenmalige boeren wisten echter wel degelijk wat de beste landbouw- gronden waren, die dan ook het eerst in cultuur werden gebracht. Hier- door is het derhalve ook voor een groot gedeelte te verklaren, dat het inwonertal van Hoogerheide ten opzichte van Woensdrecht gedurende zeer lange tijd zich verhield van 1 tot 4.
Wel was het grondgebied van de oude "Heerlijkheid" Hoogerheide veel kleiner dan dat van de "Heerlijkheid" Woensdrecht.

Voornaamste oorzaak hiervan was het ontbreken van goede landbouwgrond die enkel te vinden was aan de noordwestzijde van het kleine dorp Woensdrecht.

Het waren met name de kerken, kloosters en boerderijen, waarbij zich dan wat ambachtslieden vestigden, die instonden voor een kleine of grotere dorpsgroei, dorpsvorming.

Doordat Woensdrecht ook in vroeger tijden niet alleen niet meer en vooral betere gronden had, maar daarnaast ook beurtschippers en vissers telde is dus mede hierdoor de verhouding 1 - 4 geen wonderlijke zaak.

Voordat Hoogerheide verenigd werd met Woensdrecht in de jaren 1819-1820, strekte het zich in Zuid-Noordelijke richting niet verder uit dan van de voormalige steenfabriek Jacobs Carpentier tot aan de Wouwbaan, en in Oost-Westelijke richting via een lijn (gevormd door de Buitendreef) die van Huijbergen op ± 150 meter noordelijk parallel aan de Huijbergseweg liep en via uitmonding Wouwbaan-Raadhuisstraat en van daaruit zuidelijk van de Onderstal en zuidelijk van het "Marktje" naar "de Agger".

Het grootste gedeelte van het "Heidebegrip" onder Woensdrecht-Hoogerheide was de "Woensdrechtse Heide".

Deze heide, die oostelijk van het dorp Woensdrecht lag, grensde tegen Hoogerheide en daarmee aan de "Plantage" van Hoogerheide. De "Plantage" bestond voornamelijk uit heide, dennenbos en hakhout.

Na de vereniging van beide dorpen vervaagde, of liever gezegd verdween de "Heerlijkheids''-gemeentegrens en begon Hoogerheide zich in beginsel langs de Raadhuisstraat op het "oude" gebied van Woensdrecht uit te breiden.

Nog in 1790 stond er vanaf de Wouwbaan tot aan de Nieuweweg ter weerszijden van de (zand)straat (Raadhuisstraat) slechts een onderko- men, n.l. de boerderij "De Koudenbergh", voormalig bezit van de familie Simons. Ongeveer op die plaats staat nu het nieuwe postkantoor.

De slechte heidegrond bleef voorhands nog buiten "schot". Toen in de 19e eeuw in en na de Napoliontische tijd de aardappel voedselbron no.1 werd, de suikerfabricage uit de suikerbiet werd gewonnen, de medische wetenschap op een hoger plan kwam, werd mede om genoemde redenen de gemiddelde leeftijd hoger, maar begon ook de bevolking sneller toe te nemen. Nieuwe woon-, leefruite was daarvoor noodzakelijk.

De minst draagkrachtigen, de arbeiders, bleef niets anders over dan een stukje heidegrond te kopen, omdat die erg goedkoop was, deze te ontginnen en al naargelang draagkracht al of niet een huisje te bouwen.

Zo hebben, en of hadden veel op het zand gelegen plaatsen hun bebouwde hei-wijkjes gevormd, die meestal zo rond+ 1850 begonnen te ontstaan. In onze nabijheid geldt dit o.m. voor Hoogerheide, Ossendrecht, Zandvliet en Kalmthout.
Onder Hoogerheide-Woensdrecht werd onder het bebouwde gebied van "De Heide" in het algemeen veengebied begrepen, een gebied dat omgeven werd door Raadhuisstraat-Kromstraat-Matthias Wolffstraat (Smallestraat), Verlengde Duinstraat en Duinstraat tot weer aan de Raadhuisstraat. Min of meer uitgezonderd het gebiedje "Klein Bergen'' (omgeving Lucasplein) waar eertijds het Woensdrechtse gilde "Sint Sebastiaan" op de "Wip" schoot.
Hieruit volgde dat de voormalige "Heiwijk" of "Het Heike" op oud Woensdrechts gebied was gelegen en daardoor ook ons "Brabantse arbeidershuisje Het Kwartier" aan de Binnenweg.

Onder dergelijke omstandigheden en in dergelijke huisjes hebben de meeste van onze voorouders in die tijd gewoond, geleefd, geleden, liefgehad en zijn er gestorven.
Redenen te meer om dit "Monumentje", want dat is dit Brabantse Huisje aan de Binnemweg 33 wel degelijk, voor ons en het nageslacht te bewaren. Op deze en volgende pagina's geven wij een kort overzicht van de families welke eigenaar waren van "Het Kwartier",

GRONDEIGENAREN.

Na de aardrijkskundige beschrijving van het gebied wil ik u verder mee- nemen in het verloop van de grondeigenaren van "Het Kwartier" aan de Binnenweg 33 te Hoogerheide en zijn bewoners.

Om dit gegeven te beschrijven is mede gebruik gemaakt van de kadastrale leggers (1) der gemeente Woensdrecht,
Kadastraal begint de nasporing gemakshalve in deze tijd en werkt terug naar het verleden.

Tot+/- 1832 zijn de eigenaren van de gronden duidelijk terug te vinden. De Gemeente Woensdrecht is de eerste grondbezitter waar vanuit zal worden gegaan.

LAMBERT SLOVEN

In +/- 1850 koopt Lambert Sloven c.s., van beroep arbeider, 64 roeden (m) en 40 el (m) heidegrond van de gemeente Woensdrecht.
Het sectie nummer B 376 wijzigt dan in B 466. De grond is dan gelegen in het "gehucht" het "Heike".

Het "Heike is het gebied dat omsloten wordt door: de weg van Bergen op Zoom naar Antwerpen (nu Raadhuisstraat); noordelijk door een onge- naamde weg (nu Pr. Berhardstraat) en de weg van Wouw naar Hoogerheide (nu de Wouwbaan).
Op het perceel B 466 zal later het "Brabantse Huisje Het Kwartier" worden gebouwd.
Lambert Sloven had blijkbaar niet zo erg veel belang bij deze schrale heidegrond en verkocht alles weer al in 1852.

JAN HAVERMANS

Slechts een gedeelte, wat voor de geschiedenis van "Het Kwartier" belangrijk is, ter grootte van 24 roeden (m) en 80 el (m) heidegrond komt in eigendom bij Jan Havermans c.s..
De toch wel bedrijvige Havermans verkoopt in 1855 slechts een gedeelte heidegrond, die hij inmiddels heeft weten te ontginnen tot bouwland, ter grootte van 12 roeden (m) en 80 el (m) aan de

ERVEN LEENDERT VERHEZEN,

van beroep landbouwers. Met de nieuwe eigenaar krijgt dit gedeelte bouwland het nieuwe kadastrale nr. sectie B 602.
11 jaar later (1866) verkopen de Erven Verheezen het totale perceel bouwland door aan:

GABRIEL HUGENS,

wonende in de gemeente Woensdrecht. Gabriel is van beroep arbeider. Het kadastrale nummer wijzigde deze keer ten gevolge van de transactie niet en bleef zodoende B 602.
Met deze Gabriel Hugens begint de geschiedenis van het "Brabants Huisje Het Kwartier" pas goed.
Hoewel het doel van de aankoop van het perceel B 602 op dat moment niet erg duidelijk is, blijkt dat echter wel in 1868. Maar alvorens dat te verklappen, krijgt u eerst meer informatie over het gezin Gabriel Hugens.

Gabriel Hugens is op 3 mei 1808 (2) te Woensdrecht geboren als zoon van Johannes Baptist Hugens, welke overleed 20 april 1810 (3) en Isabella Mattheussen, die overleed op 10 juli 1808 (4).

Gabriel huwde op 30 augustus 1832 (5) Annà Cornelia van Oevelen, geboren op 21 augustus 1810 (6) te Woensdrecht en vond huisvesting aan het adres wijk A nr. 79.

Uit het huwelijk van Gebriel Hugens en Anna Cornelia van Oevelen worden geboren:

Johannes Baptist	27	maart	1836 (7)
Johanna	5	juli	1838 (7)
Jacobus	26	maart	1843 (7)
Isabella	3	juni	1845 (7)
Joahnna Maria	17	mei	1851 (7)

JACOBUS HUGENS

Uit het kadaster blijkt dat er in 1870 nog steeds geen woning op per- ceel B602 gebouwd is en het alleen nog maar als akkerland in gebruik is.
Wèl was Gabriel in 1868 (8) overgegaan tot de verkoop van het gehele perceel aan zijn 2e zoon Jacobus, die dan 25 lentes oud is.

Jacobus, inmiddels 27 jaar oud, huwde op 15 januari 1870 (9) met Johanna Hoeckx, die op 4 januari 1841 (10)geboren was.

Waar Jacobus met Johanna woonde tussen 1870 en 1879 is niet nagezocht, daar de tijd om te schrijven helaas zeer beperkt was. Hopelijk neemt u dat schrijver dezes niet kwalijk.

Uit het huwelijk van Jacobus met Johanna worden geboren:

Johanna Catharine	16	juli	1873	(11)
Louisa cornelia	6	november	1875	(11)
Petrus Johannes	22	oktober	1877	(11)
Constantinus	11	oktober	1879	(11)
Wilhelmus Alphonsus	16	oktober	1881	(11)
Isabella	2	juni	1886	(11)
Antonetta	21	december	1888	(11)

De laatste 4 kinderen zijn in het Brabantse Huisje "Het Kwartier" geboren.

Uit wijziging der gegevens in de kadastrale leggers valt af te leiden dat in 1879 stichting heeft plaatsgevonden, hetgeen resulteerde in de vermelding van "huis, tuin en erf".
Met enige zekerheid mag men aannemen dat het huisje in elk geval is gereedgekomen ·in 1879 (1). Het huisje werd met leem gebouwd zo vertelde mij de eigenaar (13).

Het sectie nummer werd in 1879 door vermelding van het huisje gesplits in B 1153 en B 1154. Voor de ligging van beide percelen kunt u zich nader oriënteren op het gedeelte van een kadastrale kaart daterende van 1889 (zie afbeelding). De inzet op de afbeelding geeft u een idee van de grootte van het huisje en kunt u zich dan voorstellen dat Jacobus met Johanna zijn vrouw en zeven kinderen daarin hebben kunnen wonen??!!

Als men zich die primitieve leefomstandigheden, welke de huidige generatie zich gewoon niet kan voorstellen, plaats, c.q. zich indenkt in deze tijd, kan gesteld worden dat er nu wel degelijk geheel andere, maar vooral ook hogere eisen aangematigd worden aan het wooncomfort. Verstoken waren zij van voor ons normale nutsvoorzieningen zoals electra, gas, waterleiding en over centrale verwarming hoeven we het al helemaal niet te hebben.

Momenteel kunt u dit "Brabantse Huisje Het Kwartier" vinden aan de Binnenweg 33 te Hoogerheide, precies zoals het werd gebouwd, zonder ooit ingrijpend te zijn aangepast aan de moderne eisen van deze tijd.

Juist om deze redenen wilde de Heemkundige Kring "Het Zuidkwartier-" dit huisje gaarne behouden.

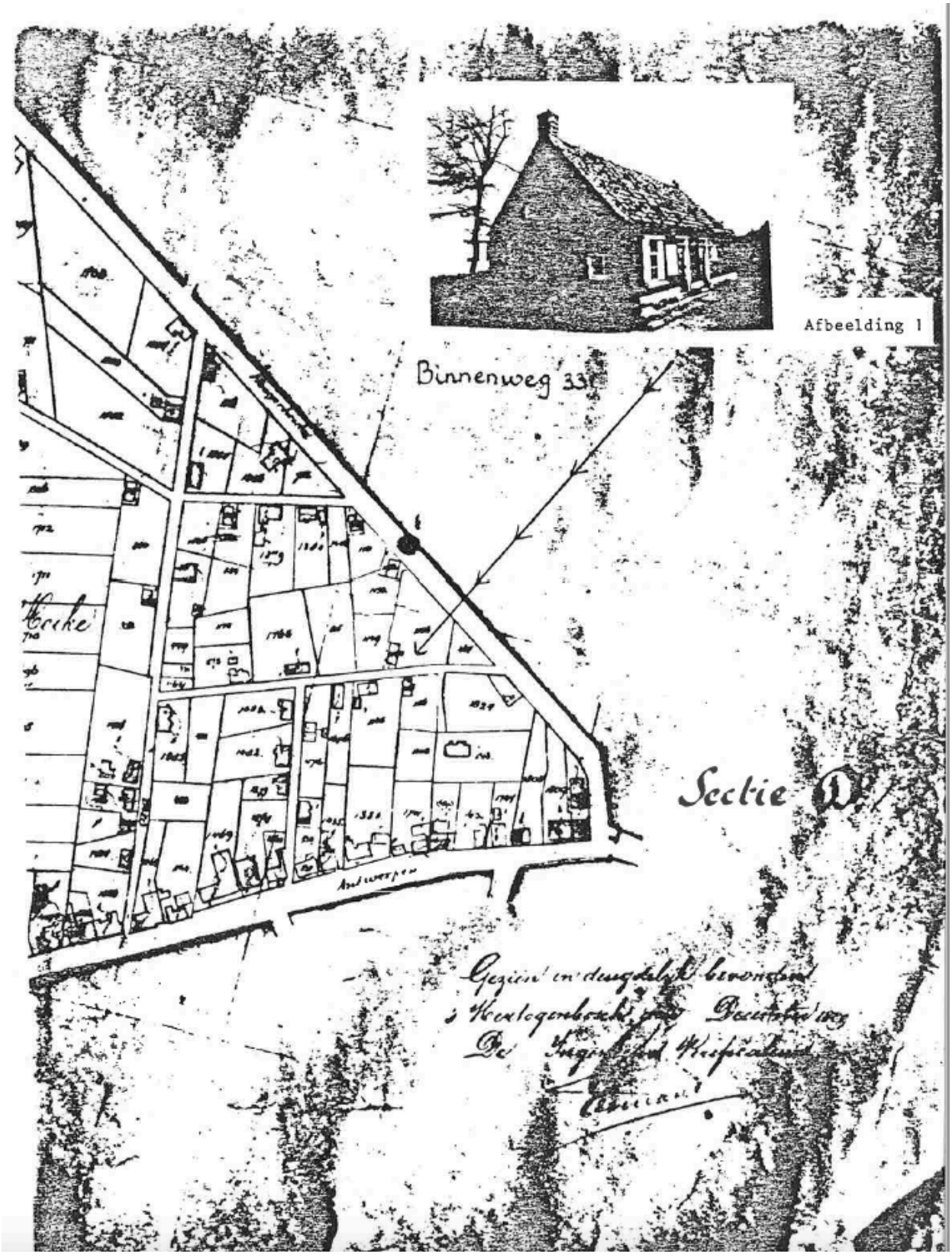

Afbeelding 1

Wèl werd in 1933 het huisje voorzien van electra, zo deelde de heer Antonius Borremans desgevraagd mede.

Pas in de zestiger jaren, als het huisje verhuurd is, wordt het aangesloten op het waterleidingnet.

Na wat vooruitgelopen te zijn pakken we de draad weer op bij Jacobus Hugens.

Jacobus overlijdt 8 juli 1898 (12) op 55 jarige leeftijd en laat Johanna met haar 7 kinderen achter.

Als in 1912 alle kinderen op Antonetta na het ouderlijk huis hebben verlaten acht moeder Johanna, die dan reeds 71 jaar oud is, de tijd gekomen om bij leven tot boedelscheiding over te gaan.

Bij akte dd. 27 oktober 1912 (8), verleden door notaris Goderie te Wouw, heeft boedelscheiding plaatsgevonden.
Het huisje met alle grond werd bedeeld aan Antonetta, zulks onder de verplichting haar moeder gedurende haar leven kosteloos inwoning te verschaffen, zomede kost, drank, kleding, geneeskundige bijstand, verzorging en verder levensonderhoud.

Antonetta, die inmiddels naaister van beroep was ge orden, naaide erg veel voor de textielwinkel van haar zwager Johannes Borremans, gehuwd met Isabella Hugens.

Dat naaiwerk bestond in die vroegere tijd veelal uit het maken van bonkers (soort korte overjas) en manchester broeken (fijne-rib-werk- broek, gewoonlijk geribd katoenfluweel, oorspronkelijk afkomstig uit de Engelse stad Manchester) (15).

ANTONIUS BORREMANS

Zoon Antonius Borremans was het petekind van Antonetta Hugens.
Hij werd, tengevolge van familie-omstandigheden binnen huize Borrernans in 1924 (13) op 2 jarige leeftijd ter verzorging ondergebracht bij zijn tante Antonetta aan de Binnenweg, Het verblijf van Antonius daar is zowel Antonetta als Antonius blijkbaar goed bevallen want Antonius woonde daar in tot hij huwde.

Tot ook Antonetta op 74 jarige leeftijd (13) op 22 februari 1962 (13) overleed zorgde hij voor onderhoud van het huisje en het beboeren van de tuin die altijd nog 1185 m^2 (11 a en 85 ca) groot was.

Bij haar leven had Antonetta Hugens haar testament zodanig laten opmaken, dat het huisje met alle grond na haar dood zou toekomen aan Antonius, die ze toch wel zo'n beetje als haar kind was gaan beschouwen.

De kadastrale registers werden weer eens bijgewerkt, waardoor de sectie nrs B 1153 en B 1154 tot êèn nummer werden samengevoegd en tot op de dag van heden vermeld staan onder B2703 (1). De oude oppervlaktematen als roeden (m) en ellen (m) waren intussen ook al vervangen door aren en centiaren.
Formeel vermeldt het kadaster nu 12 a 80 ca.

Vanaf 1962 tot en met 1979 heeft Antonius Borremans het huisje verhuurd.
Het was ook ongeveer in diezelfde periode dat er 2 maal een beetje grond verkocht werd, n.l.

7 ca in 1961 (13) aan een buurman wonende in de Wouwbaan en in 1963-1964 (13) verkocht hij 24 ca grond van de tuin grenzende aan de Binnenweg aan de gemeente Woensdrecht i.v.m. reconstructie en verharding van de Binnenweg, die tot dan maar een zandbaantje was.
De grootte van het perceel was met die 2 verkopen teruggebracht op 12 a 49 ca.

BOUWPLANNEN - SLOOP

De familie Borremans wilde zelf toch wel gaan wonen aan de Binnenweg. Daartoe werden er gedurende 1971 - 1981 plannen op papier gezet en voorgelegd bij het gemeentebestuur, maar bepalingen van het geldende of in voorbereiding zijnde bestemmingsplan voor dat gebied doorkruiste, bij monde van familie Borremans, hun plannen.

Het Brabantse Huisje "Het Kwartier" zou overigens ten gevolge van de nieuwbouwplannen gesloopt dienen te worden.
Omdat de nieuwbouwplannen niet zo erg vlot verliepen en bovendien sloping van het huisje Antonius Borremans erg aan het hart ging, omdat hij daarin opgegroeid was, besloot de familie vervolgens uit te kijken naar andere huisvesting.

In 1979 kwam het huisje leeg, werd niet meer verhuurd hangende de bouwplannen en geraakte min of meer in verval.

NIEUWE BESTEMMING VOOR HET HUISJE

Het probleem diende zich aan wat de familie Borrernans met het huisje moest doen en/of welke bestemming eraan gegeven zou kunnen worden.

Een oplossing diende zich plotseling aan, doordat de altijd actieve Heemkundige Kring Het Zuidkwartier belangstelling toonde voor het huisje.

De kring, die niet de nodige liquide middelen bezat, zocht toch contact met de familie Borremans en zette haar bedoeling uiteen.

In 1982 (14) werd een bruikleenovereenkomst afgesloten met voor de Heemkundige Kring Het Zuidkwartier voordelige condities .

Doordat particulieren, gemeenten en overheid spontaan financieel en daadwerkelijk steun verleenden bij restauratie van het huisje was het mogelijk om op 15 september 1984 tot oficiele opening van het huisje over te gaan.
Door de Heemkundige Kring Het Zuidkwartier werd besloten dat het huisje de naam zou krijgen van "Het Kwartier". Het ligt in de bedoeling het huisje zoveel mogelijk open te stellen voor o.a. scholen, bijeenkomsten, het houden van in het kader van heemkundig georganiseerde tentoonstellingen etc..
Voor de goede orde volgen onderstaand de doestellingen van de Heemkundige Kring "Het Zuidkwartier",

DOELSTELLINGEN VAN DE HEEMKUNDIGE KRING "HET ZUIDKWARTIER"
Opgericht 27 maart 1977.

De Heemkundige Kring "het Zuidkwartier" is een vereniging zonder winstgevende- of politieke oogmerken. Ze neemt ten opzichte van alle instanties een neutrale houding aan.

Zij stelt zich, met inachtneming van het bovenstaande ten doel:

1- Het bevorderen van belangstelling op heemkundig gebied voor de omgeving, door het geven van voorlichting, het organiseren van lezingen, kursussen, excursies, tentoonstellingen en andere evenementen
2- Het beoefenen en ter kennis brengen van de regionale geschiedenis, genealogie, antroponomie, topografie, topono- mie, geologie, bodemkunde, waterhuishoudkunde en geomorfologie.
3- Het vastleggen van dialekten, al dan niet overgeleverde verhalen, rijmen, uitdrukkingen enz..
4- Het stimuleren tot het in stand houden van oude gebruiken, ambachten en folkloristische aktiviteiten.
5- Het ijveren voor het behoud van waardevolle landschappen en bouwwerken en cultuur-historische- en heemkundig waardevolle zaken.
6- Het uitgeven van een periodiek aan haar leden en andere voorkomende publikaties.
7- Alles te doen of te bevorderen wat in.een heemkundig kader te plaatsen valt.

Nieuwe leden kunnen zich opgeven d.m.v. storting van de jaarkontributie ad. fl. 25,-- t.n.v. Penningmeester "Het Zuidkwartier" bij de Rabobank te Ossendrecht, nr. 14.05.21.437, gironummer van de bank: 1107397.
Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij:
Hej. M. Bastiaanse·, sekretaresse interne zaken,
Antwerpsestraatweg 47, 4655 BB Putte • tel. 01645-2794 (na 18.00 hr).

Noten:

1- Kadastrale leggers gemeente Woensdrecht; Oud archief Woensdrecht.
2- Geboorteregister gemeente Woensdrecht 1808.
3- Overlijdensregister gemeente Woensdrecht 1810.
4- Overlijdensregister gemeente Woensdrecht 1808.
5- Huwelijksregister gemeente Woensdrecht 1832.
6- Geboorteregister gemeen e Woensdrecht 1810.
7- Geboorteregisters gemeente Woensdrecht 1836, 1838, 1843, 1845 en 1851.
8- Notariële akte boedelscheiding dd. 27-10-1912; ter inzage gesteld door Ant. Borremans.
9- Huwelijksregister gemeente Woensdrecht 1870.
10- Geboorteregister gemeente Woensdrecht 1841.
11- Geboorteregister gemeente Woensdrecht 1873, 1875, 1877, 1879, 1881, 1886 en 1888.
12- Overlijdensregister gemeente Woensdrecht 1898.
13- Mondelinge bijdrage van de Heer en Mevr. Borremans.
14- Notariële akte in handen van Heemkundige Kring.
15- Bron: Grote Nederlandse Larousse Encyclopedie.
(m): Duidt aan de metrische roede. Na 1820 heeft men die namen, om de invoering van metrische maten te vergemakkelijken, aan metrische eenheden gegeven, aldus de Grote Nederlandse Larousse Encyclopedie.

Woensdrecht, oktober 1984. M, J. A. Schoutens.
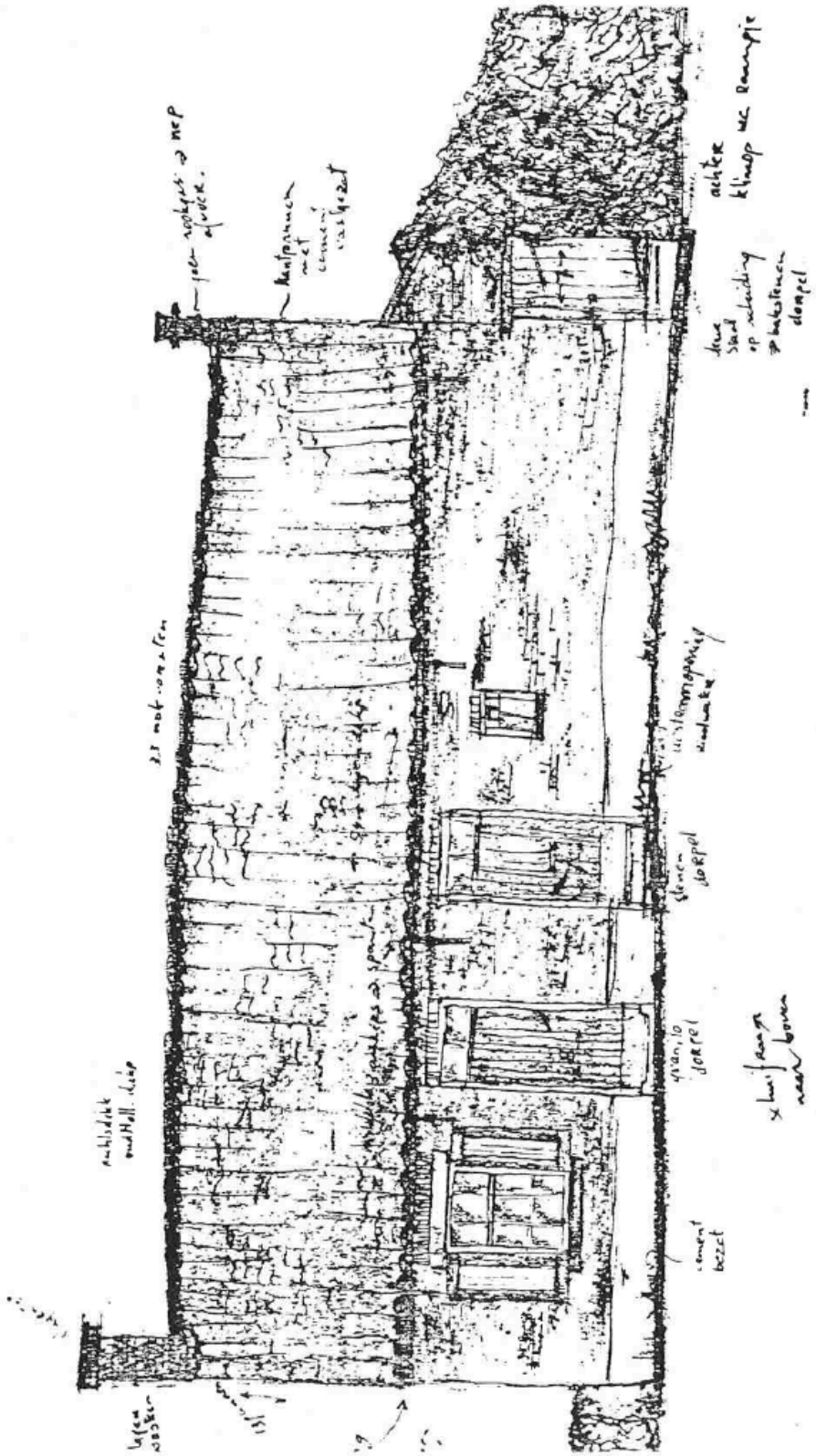
NADRUK OF OVERNAME UIT DEZE UITGAVE OF GEDEELTEN HIERVAN, IN WELKE VORM DAN OOK, IS ZONDER SCHRIFTELIJKE TOESTEMMING VAN BESTUUR VAN DE HEEMKUNDIGE KRING HET ZUIDKWARTIER EN VAN DE SCHRIJVER VAN HET ARTIKEL VERBODEN.